

LA RECUPERACIÓ DEL BALL DEL DRAC

ELS PESCADORS DE L'ESCALA COMPARTIEN AMB ALTRES POBLES DE LA COSTA BRAVA UN BALL QUE ES VA PERDRE AMB LA GUERRA CIVIL

El ball del drac és una de les danses més primitives, feréstegues i curioses del nostre folklore que originàriament era ballada per joves pescadors i gent de mar. El mes de setembre de 2010 l'Ajuntament de l'Escala el va recuperar d'una manera estable, després de diverses provatures.

PEP VILA > TEXT

MIQUEL BATALLER > FOTOS
ARXIU MUNICIPAL DE L'ESCALA

Francesc Pujol i Joan Amades, que havien treballat per a l'obra del *Cançoner popular de Catalunya*, en curs d'edició pel benemèrit Josep Massot i Muntaner, van incloure en el *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors* (vol. I, Barcelona, 1936, p. 227) –una obra històrica i musical sobre balls i danses destinada a fornir materials als estudiosos que va ser avortada pels avatars de la Guerra Civil, i de la qual només va sortir publicat el primer volum– una breu descripció sobre aquest ball. Pujol i Amades creien que aquesta modalitat del nostre folklore era molt menys coneguda que el cançoner, i que calia treballar en aquesta direcció. Hi havia el perill que moltes d'aquestes manifestacions coreograficopopulars, obra del poble, es perdessin; d'aquí l'interès d'aquesta recollida i la posterior sistematització dels rics materials recollits a Catalunya, les Illes i el Rosselló.

**Era ballat per homes
sols, generalment
joves, sovint a la platja,
sempre de nit i en
ocasió del carnestoltes**

Segons aquests autors, el ball del drac, que havia estat molt en voga entre els pescadors de la Costa Brava durant el carnaval i en ocasions assenyalades, s'havia ballat a Cadaqués, Castelló d'Empúries, l'Escala, Palamós, el Port de la Selva, Roses i Sant Pere Pescador. La informació que van donar és la següent: «Formaven una llarga renglera d'homes joves agafats l'un darrera l'altre; el primer duia una teia encesa a la boca i tot dansant procurava agafar els que ocupaven els darrers llocs de la cua per veure si els podia cremar; aquests, sense deixar de seguir els passos de la dansa, feien tots els esforços imaginables per tal d'escapar la persecució del cap i evitar la cremada consegüent. Aquest ball és d'un caràcter ben primitiu i salvatge. El nom de *Drac* donat pel poble a aquest ball és ben adequat i és suggerit, sens dubte, per la visió de la llarga corrua girant, voltant i recargolant-se. Aquesta visió i el foc espurnejant del

>> El ball del drac a l'Escala.

cap dona una veritable idea d'una llarga cuca o drac contorsionant-se i espe-
tegant. Aquest ball és igual al Contrapàs
de la teia de l'Alt Pallars».

Ball primitiu i salvatge

Del primitivisme d'aquest ball i d'altres
costums cadaquesencs també n'havia
parlat l'economista i escriptor Frederic
Rahola i Trèmols (Cadaqués, 1858-
1919), en escriure sobre la història de
les antigues comunitats de pescadors
del cap de Creus, en una memòria pu-
blicada a la Reial Acadèmia de Bones
Lletres de Barcelona i titulada *Algunas
notícias sobre las antiguas comunidades
de pescadores en el Cabo de Creus* (1904).
Rahola, tal com explicava Josep Pla en el
seu llibre *Cadaqués* (1947), encara havia
vist a la població el vell costum d'adornar
pel dia de sant Pere, a la seva capella, la
cadira de l'apòstol amb llagostes vives i
penjolls de raïms en verol, detall aquest
que hauria complagut la imaginació
desbordant de Salvador Dalí.

Podem aportar sobre el ball del
drac altres informacions complemen-
tàries que enriqueixen el cos de doc-
trina i la descripció de Pujol-Amades.

A la Biblioteca de Catalunya vam con-
sultar els microfilms de l'*Obra del can-
çoner popular de Catalunya* (fons de
Suïssa, rotlló 54). De l'aplec de cançons
i de balls en una missió feta pels seus
responsables l'any 1928, a l'Alt Empor-
dà, transcrivim aquesta nota dels infor-
mants recollida de boca d'un pescador
de Port de la Selva:

«Era ballat per homes sols, general-
ment joves, sovint a la platja, sempre de
nit i en ocasió del carnestoltes. Els ba-
llaires portaven sols calçotets de tama-
rell i camisa fora dels calçotets lligada al
cinte amb una faixa. Formaven una llar-
ga corrua l'un darrera l'altra agafats per
la faixa fent una llarga renglera. El del

**El drac podria
simbolitzar el record
dels grans peixos
marins que malmetien
les xarxes i la pesca
dels esforçats
pescadors**

davant portava a la boca una fusta un
xic llarga, a la punta de la qual hi anava
clavat un travesser de manera que ve-
nia a tenir la forma de la lletra T. A cada
punta del travesser hi portava una teia
encesa o candela encesa.

«El ball consistia en anar saltironant
a compàs de la música sense mai dei-
xar-se anar de la colla i sense perdre el
ritme, mentre el primer mirava de gi-
rar-se enrere sense parar de saltar per
veure si amb el foc de les teies o can-
deles lograva cremar algun dels seus
companys de rengle mentre aquests
igualmente balla[n]t procuraven esqui-
var la proximitat d'aquell imprimint així
a la renglera un continuat moviment de
contorsioneig en tots sentits, produït
per l'afany del cap de cremar a-n algun
dels altres i el d'aquests per no deixar-se
acostar el que duia el foc.

«Solia esser ballat per gent de mar,
generalment pescadors. Fa anys que
ha caigut en desús però és encara re-
cordat ben vivent en la gent un xic ma-
dura. Segons el cantaire [el nom del
qual no es distingeix bé al microfilm],
havia estat copiat de la Escala on havia
estat molt en ús.»

El ball del drac de l'Escala, un foc que no s'apaga

El ball del drac es va recuperar a l'Escala de la mà del mestre de danses Josep Clos, a partir de les últimes persones grans que l'havien ballat. L'any 1976, amb la creació de l'Esbart de Danses, Clos el va incorporar en el programa junt amb la farandola, dansa d'origen provençal que va donar nom a l'esbart i que encara es balla a l'Escala per carnaval. El ball del drac es va ballar el 1980 a la Riba, al costat del mar, amb motiu de la festa de sant Pere. La necessitat de l'element foc per a la seva execució va comportar que s'anés retirant del programa. L'any 1997, amb motiu de la primera Festa de la Sal, es va tornar a ballar a la Riba. El passat 11 de setembre, durant la tretzena edició de la Festa i en la línia de recuperació i difusió del patrimoni immaterial, es va programar el ball del drac i la farandola de l'Escala i el ball de nyacres de la badia de Roses d'una manera permanent. L'espectacularitat del foc a la nit i el fet que el ball no requereix cap punteig especial van fer que s'hi afegissin molts dels participants de la festa que no formaven part de l'esbart. La dansa va acabar apagant el foc a mar amb la immersió dels dansaires, els quals, tot seguit, varen engrescar el públic a ballar una farandola multitudinària. En el llibre *Tradiciones, santuarios y tipismo de las comarcas gerundenses* (1957), en parlar de l'Escala, Joaquim Pla i Cargol descriu el ball del drac i diu que la informació li ha estat facilitada per la il·lustre escriptora Caterina Albert i Paradís, *Víctor Català*.

Lurdes Boix és arxivera i directora del Museu de l'Anxova i de la Sal.

El drac com a símbol

Hi ha qui afirma, sense haver-ho pogut contrastar, que el drac simbolitzaria el record dels grans peixos marins que malmetien les xarxes i la pesca dels esforçats pescadors. Aquest animal mitològic, present a totes les cultures, treia foc per la boca, d'aquí el nom en recordança. Altres informadors creuen que aquest ball, dansat per propiciar una pesca abundosa, seria una reminiscència d'una dansa africana que alguns pescadors de la costa haurien observat en algun viatge d'ultramar o d'expedició per aquelles costes. A la fi del segle XIX i principi del XX, abans de la inven-

ció del turisme, els pobles de pescadors vivien molt aïllats i solitaris. La seva cultura era molt primitiva. Els homes de la mar passaven moltes temporades sols a la platja, vivint en barraques o botigues, com ara els pescadors de llagostes del cap de Creus. Aquest ball s'hauria emmotllat com un segell a la personalitat d'uns homes que vivien plegats, amb poc contacte amb l'exterior.

Quan sortia el seguici d'homes a la pista, mig nus, s'apagaven els llums i a la sala només es veia la brillantor de la teia

Mentre dansaven, els integrants del ball cantaven la coneguda cantarella d'*El tió fresco*, pronunciant *tió* i no *tio*:

Jo te l'encendré
el tió, tió fresco,
jo te l'encendré
el tió de paper.

No me l'encendràs
el tió, tió fresco,
no me l'encendràs
el tió del detrás.

La dansa carnavalesca còmica del ball del tió, coneguda també com a ball del patllari, de la teia o pica foc, ballada per homes, es practicava originàriament al Rosselló, al Pallars i a Pineda de Mar. El personal masculí que dansava formant renglera portava a l'esquena una paperina penjant, i a la mà dreta una candela o bé una perruca de cànem o estopa amb una cua ben llarga, que els seus companys havien d'encendre mentre el qui feia de patllari o de *tió fresco* saltava i giravoltava. Desconeixem les possibles contaminacions i/o influències entre el ball del tió i el del drac.

Una dona de Cadaqués que prefereix mantenir-se en l'anonimat, que vam entrevistar al geriàtric de la població l'estiu de l'any 2008 i que havia vist ballar el ball del drac a la seva joventut, abans de la Guerra Civil, va explicar que aquesta dansa, a més de ballar-se a la platja, també s'escenificava a la mitja part el darrer dia de les festes carnavalesques, que eren molt vives a la població, a l'envelat o a la sala de ball del poble. Quan sortia el seguici d'homes a la pista, mig nus, s'apagaven els llums i a la sala només es veia la brillantor de la teia, que feia uns cinquanta centímetres de llarg i que el cap de colla, per no cremar-se la cara, armat d'uns llargs bigotis, duia entre les dents. La pega que cremava era feta amb estopa de calafatar les barques. Altres vegades podia ser una canya amb un manyoc de parracs lligats i impregnats d'un dissolvent.

Aquest ball no deixava de ser un joc. Qui anava primer havia d'intentar cremar els companys o el darrer que tancava la corrua. En tractar-se d'una colla d'homes joves, àgils, forçuts, que,

drets o corbats, serpentejaven suats, amb el cos cobert amb una túnica nuada fins a mitja cama, agafats per la faixa, i que jugaven a empaitar-se, no era infreqüent que sorgissin espontàniament entre els companys d'aquella serpentina humana, anellada, actituds virils soterrades i reprimides, tocaments entre homes, que en altres ambients no haurien estat permesos, i que eren criticats per alguns assistents. El ball s'acabava amb un toc de trompeta o de corneta, quan el cap empaitava la cua.

Bona part d'aquesta descripció oral concorda amb la informació recollida a l'Escala i al Port de la Selva per Maruja Arnau i Guerola en els volums de *La dansa popular a les comarques gironines* (1980-1999), amb l'assessorament musical de Francesc Civil. La informació de l'Escala fou facilitada per M. Figueras Anadon. Arnau comenta el següent de la ballada al Port de la Selva: «El que anava al davant duia a la boca un pal travessat que agafava amb les dues mans perquè no li caigués i als dos extrems sengles torxes enceses. Duia uns cascavells a l'esquena que en saltar i ballar marca-

ven el compàs de la melodia. Els altres seguien el seu ritme».

Un altre comentari que no s'aparta del que hem explicat en aquest article ens el forneix l'escriptor del Port de la Selva J. Mallol i Oriol en el seu llibre *A un racó del Mare Nostrum* (edició d'autor, Port de la Selva, 1994, p. 62).

Pep Vila és estudiós de la cultura.

No era infreqüent que sorgissin espontàniament actituds soterrades i reprimides, tocaments entre homes, que en altres ambients no haurien estat permesos

>> *El ball del drac s'endinsa a l'aigua, a l'Escala.*